প্ৰতিবেদনযোগ্য

ভাৰতৰ উচ্চতম ন্যায়ালয়ত

দেৱানী আপীল অধিকাৰক্ষেত্ৰ

২০১২ চনৰ দেৱানী আবেদন নং ২৬০৮

ভাৰত চৰকাৰ আৰু অন্যান্য **...আপীলকাৰীসমূহ**

বনাম

ৰাম লখন শৰ্মা **...উত্তৰদাতা**

লগতে

২০১৩ চনৰ দেৱানী আপীল নম্বৰ ৬৭৪৫

২০১৩ চনৰ দেৱানী আপীল নম্বৰ ৯৩৭৩-৯৩৭৪ আৰু

২০১৪ চনৰ দেৱানী আপীল নম্বৰ ১৮০০

ৰায়

ন্যায়াধীশ অশোক ভূষণ

গৌহাটী উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ সিদ্ধান্তক প্ৰশ্ন কৰি ভাৰত চৰকাৰে এই আপীলসমূহ দাখিল কৰিছে য'ত উচ্চ ন্যায়ালয়ে প্ৰতিপক্ষসকলে দাখিল কৰা লেখ আবেদনৰ অনুমতি দিছিল, যিয়ে তেওঁলোকৰ বৰ্খাস্ত কৰাৰ আদেশক প্ৰতিদ্বন্দ্বিতা কৰিছিল আৰু উচ্চ ন্যায়ালয়ে চাকৰিৰ পৰা বৰ্খাস্ত কৰাৰ আদেশ বাতিল কৰি প্ৰতিপক্ষসকলক তেওঁলোকৰ পদত পুনৰ নিযুক্তি দিবলৈ নিৰ্দেশ দিয়ে।

উচ্চ ন্যায়ালয়ে প্রায় একেধৰণৰ কাৰণৰ ভিত্তিত উত্তৰদাতাসকলে দাখিল কৰা লেখ আবেদনসমূহ মঞ্জুৰ কৰিছিল। গতিকে এই আপীলৰসমূহৰ ক্ষেত্রত সিদ্ধান্ত লোৱাৰ উদ্দেশ্যে ২০১২ চনৰ ২৬০৮ নং দেৱানী আপীলৰ বাবে দাখিল কৰা তথ্য আৰু যুক্তিসমূহ বিতংভাৱে পৰীক্ষা কৰাটোৱেই যথেষ্ট হ'ব।

২০১২ চনৰ দেৱানী আপীল নম্বৰ ২৬০৮

২) প্রতিপক্ষ- ৰাম লখন শর্মাক কেন্দ্রীয় সংৰক্ষিত আৰক্ষী বাহিনীত (ইয়াৰ পিছত "চি আৰ পি এফ" বুলি কোৱা হ'ব) ১০.০৪.১৯৯১ তাৰিখে কনিষ্টবল হিচাপে নিযুক্তি দিয়া হৈছিল। ২৩.১০.১৯৯৯ তাৰিখে ত্রিপু�ৰাৰ আগৰতলাত কনিষ্টবল ১১ বি.এন., চি আৰ পি এফ হিচাপে নিযুক্ত হৈ থকাৰ সময়তে তেওঁ পুৱা ৯.০০ বজাত গার্ড ডিউটিৰ পৰা ওলাই আহি পুৱা ৯.৫০ বজাত উভতি আহিছিল। বিয়লি এগৰাকী মহিলা শ্রীমতী গীতা পলে উত্তৰদাতাৰ বিৰুদ্ধে ধর্ষণৰ অভিযোগ উত্থাপন কৰে আৰু ২৩.১০.১৯৯৯ তাৰিখে থানাত এজাহাৰ ভাৰতীয় দণ্ডবিধিৰ ধাৰা ৩৭৬ অধীনত পঞ্জীয়ন কৰা হয়।

(৩) ১৯৯৯ চনৰ ২৩ অক্টোবৰত আপীলকাৰীক কর্তব্যৰ পৰা নিলম্বন কৰা হয়। ১৯৯৯ চনৰ ৪ ডিচেম্বৰত উত্তৰদাতাৰ বিৰুদ্ধে এখন অভিযোগনামা জাৰি কৰা হয়, য'ত দুটা অভিযোগৰ বিষয়ে উল্লেখ কৰা হয়:

(i) প্রথম অভিযোগ আছিল যে ১৯৯৯ চনৰ ২৩ অক্টোবৰত পুৱা ৯:০০ বজাৰ পৰা ৯:৩০ বজালৈ আপীলকাৰীয়ে যোগ্য কর্তৃপক্ষৰ উপযুক্ত অনুমতি অবিহনে তেওঁৰ গার্ড কমাণ্ডাৰৰ সন্মতি সাপেক্ষে কর্তব্যত অনুপস্থিত আছিল।

(ii) দ্বিতীয়টো অভিযোগ আছিল যে কনিষ্টবল (গার্ড) হিচাপে কাম কৰি থকাৰ সময়তে আপীলকাৰীয়ে এগৰাকী মহিলাৰ সৈতে ধনৰ বিনিময়ত, তেওঁৰ সন্মতি সাপেক্ষে যৌন সম্পর্ক স্থাপনৰ চেষ্টা কৰি অসৎ আচৰণ কৰিছিল। এই আচৰণক অনুশাসনহীনতা আৰু অনৈতিক কার্য্য বুলি গণ্য কৰা হৈছিল।

(৪) অনুশাসন কর্তৃপক্ষই শ্রী এছ এছ বিষ্ট, ছেকেণ্ড ইন কমাণ্ড, ১১ বি এন চি আৰ পি এফক তদন্তকাৰী বিষয়া হিচাপে নিযুক্তি দিয়ে। তদন্তকাৰী বিষয়াই গোচৰীয়া পক্ষৰ সাক্ষ্য লিপিবদ্ধ কৰে। তদন্তৰ প্রতিবেদন দাখিল কৰা হৈছিল যিখন অপৰাধীক দিয়া হৈছিল ৭/১২/২০০০ তাৰিখৰ পত্রৰ জৰিয়তে আৰু উত্তৰদাতাক ১৫ দিনৰ ভিতৰত উত্তৰ দাখিল কৰিবলৈ কোৱা হৈছিল। কেন্দ্রীয় সংৰক্ষিত আৰক্ষী বাহিনী আইন, ১৯৪৯ -ৰ ধাৰা ১১ (১)-ৰ লগতে কেন্দ্রীয় সংৰক্ষিত আৰক্ষী বাহিনী নিয়ম, ১৯৫৫ -ৰ নিয়ম ২৭-ৰ অধীনত ১১ বি এনৰ কমাণ্ডেণ্টে ১৯/৩/২০০০ তাৰিখৰ পৰা কার্যকৰি হোৱাকৈ চাকৰিৰ পৰা বর্খাস্ত কৰাৰ শাস্তি আৰোপ কৰে।

(৫) উত্তৰদাতাৰ বিৰুদ্ধে পঞ্জীয়ন কৰা এজাহাৰৰ ভিত্তিত ত্রিপুৰাৰ আগৰতলাৰ সত্র ন্যায়াধীশৰ আদালতত অভিযোগপত্র দাখিল কৰা হৈছিল। ২০/৯/২০০১-ত বিচাৰ সম্পূর্ণ কৰাৰ পিছত বিদ্বান সত্র ন্যায়াধীশজনে

উত্তৰদাতাজনক তেওঁৰ বিৰুদ্ধে উত্থাপন কৰা অভিযোগৰ পৰা দোষমুক্ত কৰে। ফৌজদাৰী গোচৰৰ পৰা দোষমুক্ত হোৱাৰ পিছত উত্তৰদাতাই তেওঁৰ অপসাৰণৰ আদেশক প্রত্যাহ্বান জনাই এলাহাবাদ উচ্চ ন্যায়ালয়ত ২০০০ চনৰ লেখ আবেদন নম্বৰ ৬৭৭৮ দাখিল কৰিছিল। উচ্চ ন্যায়ালয়ে ২০.০৫.২০০৪ তাৰিখে লেখ আবেদনখন নিষ্পত্তি কৰি উত্তৰদাতাক কেন্দ্রীয় সংৰক্ষিত আৰক্ষী বাহিনী (চি আৰ পি এফ)ৰ নিয়ম, ১৯৫৫ অনুসৰি দুসপ্তাহৰ ভিতৰত আবেদন দাখিল কৰিবলৈ অনুমতি দিয়ে। উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ এই নির্দেশৰ পিছতে উত্তৰদাতাই পাটনাৰ উপ আৰক্ষী মহাপৰিদর্শক (ডি.আই.জি.আৰ.), চি.আৰ.পি.এফ.ৰ ওচৰত আবেদন দাখিল কৰে। আপীল কর্তৃপক্ষই ২২.০৭.২০০৪ তাৰিখে এই আপীল খাৰিজ কৰে। ইয়াৰ উত্তৰত চি আৰ পি এফৰ আৰক্ষী মহাপৰিদর্শকক পুনৰীক্ষণ আবেদন দাখিল কৰা হয় আৰু সেইখনো ০২.০৩.২০০৫ তাৰিখে খাৰিজ কৰা হয়। উত্তৰদাতাই ২০০৬ চনৰ লেখ আবেদন (চি) নং ১৪ দাখিল কৰি অপসাৰণৰ আদেশ আৰু আপীল আৰু পুনৰীক্ষণত লোৱা সিদ্ধান্তসমূহক প্রত্যাহ্বান জনাইছিল। ১২.০৪.২০১০ তাৰিখে এজনীয়া বিচাৰপীঠে উত্তৰদাতাৰ সপক্ষে ৰায় দি অপসাৰণৰ আদেশ বাতিল কৰি তেওঁক পুনৰ নিযুক্তি দিয়াৰ নির্দেশ দিয়ে। ন্যায়াধীশে আপীলকাৰীক অনুশাসনমূলক তদন্ত প্রক্রিয়া পুনৰ আৰম্ভ কৰিবলৈও অনুমতি দিলে, প্রিজাইডিং অফিচাৰ নিযুক্তিৰ পৰা আৰম্ভ কৰি। ন্যায়াধীশে আৰু নির্দেশ দিয়ে যে যদি নতুন বিভাগীয় কার্য্যবিধি আৰম্ভ হয়, তেন্তে উত্তৰদাতাক নিলম্বন কৰা হ'ব আৰু সেই সময়ছোৱাত তেওঁ জীৱন নির্বাহৰ কাৰণে ভাট্টা লাভ কৰিব। উত্তৰদাতাই পাবলগীয়া যিকোনো বকেয়া ধন আৰু ভাট্টা সম্পর্কে সিদ্ধান্ত উপযুক্ত কর্তৃপক্ষৰ বিবেচনাৰ ওপৰত এৰি দিয়া হৈছিল।

(৬) ভাৰত চৰকাৰে এজনীয়া বিচাৰপীঠৰ ৰায়ৰ বিৰুদ্ধে আবেদন দাখিল কৰে। এই আবেদনখন ২০১০ চনৰ লেখ আবেদন নং ২৫ হিচাপে চিহ্নিত কৰা হৈছে। উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ খণ্ড বিচাৰপীঠে ১০.০১.২০১১ তাৰিখৰ ৰায়ৰ দ্বাৰা লেখ আবেদন খাৰিজ কৰে। এই সিদ্ধান্তত অসন্তুষ্ট হৈ ভাৰত চৰকাৰে পৰৱর্তী সময়ত ২০১২ চনৰ দেৱানী আপীল নং ২৬০৮ দাখিল কৰে।

(৭) যিহেতু অন্যান্য আনুষংগিক দেৱানী আপীলৰ তথ্য আৰু আইনী যুক্তিসমূহ এই গোচৰৰ সৈতে যথেষ্ট মিল আছে, সেয়েহে ইয়াৰ চমুকৈ উল্লেখ কৰা প্রয়োজনীয়।

২০১৩ চনৰ দেৱানী আপীল নম্বৰ ৬৭২৫

(৮) ভাৰত চৰকাৰে ১৮.০১.২০১৩ তাৰিখে খণ্ড বিচাৰপীঠে দিয়া ৰায়ৰ বিৰুদ্ধে আপীল দাখিল কৰিছে। এই ৰায়দানৰ ফলত ভাৰত চৰকাৰে এজনীয়া বিচাৰপীঠে লোৱা সিদ্ধান্তক প্রত্যাহ্বান জনাবলৈ দাখিল কৰা ২০১৩ চনৰ লেখ আবেদন নং ১ খাৰিজ কৰিছিল। মণিপুৰত কর্মৰত অৱাস্থাত উত্তৰদাতা শ্রী টি লুফেঙে ২৪.০৩.২০০৮ তাৰিখে নিজৰ দৰমহা উলিয়াবলৈ কর্মৰ সময়ত বেংকলৈ যাবলৈ নিজৰ উর্ধতন বিষয়াৰ পৰা অনুমতি বিচাৰিছিল। তেওঁক যাবলৈ অনুমতি দিয়া হৈছিল আৰু তাৰ পিছত নিজৰ কর্তব্যলৈ ঘূৰি আহিবলৈ নির্দেশ দিয়া হৈছিল। উভতি অহাত তেওঁক মদ্যপান কৰি অহা দেখা গ'ল। ফলত ০৭.০৪.২০০৮ তাৰিখে তেওঁক কর্তব্যৰ পৰা নিলম্বন কৰা হয়। তেওঁৰ বিৰুদ্ধে চাৰিটা নির্দিষ্ট অভিযোগৰ ভিত্তিত তদন্ত কৰা হৈছিল। তদন্তকাৰী বিষয়াই গোচৰীয়া পক্ষৰ সাক্ষ্য

লয়। তদন্ত সমাপ্ত হয় আৰু প্ৰতিবেদন ১৯.০৬.২০০৮ তাৰিখে দাখিল কৰা হয়। অনুশাসন কৰ্তৃপক্ষই ০৫.০৭.২০০৮ তাৰিখে আদেশ জাৰি কৰি শাস্তি হিচাপে শ্ৰী টি লুফেঙক সেৱাৰ পৰা বৰ্খাস্ত কৰাৰ সিদ্ধান্ত লয়। চাকৰিৰ পৰা বৰখাস্ত কৰাৰ বিৰুদ্ধে আবেদন দাখিল কৰা হয় যদিও ০৭.১১.২০০৮ তাৰিখে চি আৰ পি এফৰ উপ-মহাপৰিদৰ্শকে (ডি আই জি) সেইয়া নাকচ কৰে। ইয়াৰ পিছত পুনৰীক্ষণ আবেদন দাখিল কৰা হয় যদিও ০৫.০৬.২০০৯ তাৰিখে সেইয়া চি আৰ পি এফ আৰক্ষী মহাপৰিদৰ্শকে খাৰিজ কৰে। ২০০৯ চনৰ ৫৫৬ নম্বৰৰ লেখ আবেদন গৌহাটী উচ্চ ন্যায়ালয়ত দাখিল কৰা হয়। এই আবেদনখন এজনীয়া বিচাৰপীঠে গ্ৰহণ কৰিছিল আৰু ০৪.০৮.২০১২ তাৰিখে অনুকূল ৰায়দান কৰিছিল। ভাৰত চৰকাৰে এজনীয়া বিচাৰপীঠৰ সিদ্ধান্তৰ বিৰুদ্ধে এখন লেখ আবেদন দাখিল কৰে, কিন্তু খণ্ড বিচাৰপীঠে ১৮.০১.২০১৩ তাৰিখে এই আবেদন খাৰিজ কৰে আৰু সেই ৰায়ৰ বিৰুদ্ধে বৰ্তমানৰ আপীল দাখিল কৰা হৈছে।

২০১৩ চনৰ দেৱানী আপীল নম্বৰ ৯৩৭৩-৭৪

(৯) ভাৰত চৰকাৰে ২৪.০৮.২০১২ তাৰিখে খণ্ড বিচাৰপীঠে দিয়া ৰায়দানৰ বিৰুদ্ধে এই আবেদনসমূহ দাখিল কৰা হৈছে যাৰ জৰিয়তে ভাৰত চৰকাৰে ০৮.০২.২০১২ তাৰিখে দিয়া ৰায়ক প্ৰত্যাহ্বান জনাই দাখিল কৰা তেওঁলোকৰ পূৰ্বৰ আবেদন খাৰিজ কৰা হৈছিল। উত্তৰদাতাগৰাকী কেন্দ্ৰীয় সংৰক্ষিত আৰক্ষী বাহিনীৰ এফ/২৭ বেটেলিয়নত কনিষ্টবল হিচাপে কৰ্মৰত আছিল। দাবী কৰা হৈছিল যে ১৩.০৪.২০০০ তাৰিখে উত্তৰদাতাই পূৰ্বৰ অনুমতি নোলোৱাকৈয়ে নিজৰ কৰ্তব্য এৰি সুৰা সেৱন কৰিছিল আৰু বজাৰত অশান্তিৰ সৃষ্টি কৰিছিল। উত্তৰদাতাৰ বিৰুদ্ধে অভিযোগনামা দাখিল কৰা হৈছিল, য'ত তেওঁৰ বিৰুদ্ধে দুটা নিৰ্দিষ্ট অভিযোগৰ উল্লেখ কৰা হৈছিল। অভিযোগৰ তদন্তৰ বাবে এজন তদন্তকাৰী বিষয়া নিযুক্তি দিয়া হৈছিল আৰু এই বিষয়াজনে ১২ জন গোচৰীয়া পক্ষৰ সাক্ষীৰ বক্তব্য লিপিবদ্ধ কৰিছিল। ৩০.০৮.২০০০ তাৰিখে এটা আদেশ জাৰি কৰি উত্তৰদাতাক চি আৰ পি এফত থকা পদৰ পৰা বৰ্খাস্ত কৰা হয়। উত্তৰদাতাৰ লগতে আন দুজন ব্যক্তিও একেধৰণৰ অভিযোগৰ সন্মুখীন হৈছিল আৰু তিনিওজনকে একে আদেশৰ অধীনত চাকৰিৰ পৰা বৰ্খাস্ত কৰা হৈছিল। ০৮.০২.২০১২ তাৰিখে এজনীয়া বিচাৰপীঠে ২০০২ চনৰ লেখ আবেদন (চি) নং ২৯৭ (শ্ৰী মুটুম শান্তি কুমাৰ সিং বনাম ভাৰতৰ কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰ)-ত উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ পূৰ্বৰ আদেশৰ উল্লেখ কৰি চাকৰিৰ পৰা বৰ্খাস্ত কৰাৰ আদেশ বাতিল কৰি উত্তৰদাতাক পুনৰ নিযুক্তি দিবলৈ নিৰ্দেশ দিয়ে। কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰে গৌহাটী উচ্চ ন্যায়ালয়ত ২০১২ চনৰ ৩২ নং লেখ আবেদন দাখিল কৰি এজনীয়া বিচাৰপীঠৰ সিদ্ধান্তক প্ৰত্যাহ্বান জনায়। ২৪.০৮.২০১২ তাৰিখে উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ খণ্ড বিচাৰপীঠে ভাৰত চৰকাৰৰ লেখ আবেদন খাৰিজ কৰে। ভাৰত চৰকাৰে পুনৰীক্ষণ আবেদন দাখিল কৰে, যিখন ১৮.০১.২০১৩ তাৰিখে খাৰিজ কৰা হয়। ফলস্বৰূপে ভাৰত চৰকাৰে বৰ্তমানৰ আবেদন দাখিল কৰিছে।

২০১৪ চনৰ দেৱানী আপীল নম্বৰ ১৮০০

ভাৰত চৰকাৰে উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ খণ্ড বিচাৰপীঠে ২৯.০৫.২০১৩ তাৰিখে দিয়া ৰায়ক প্ৰতিদ্বন্দ্বিতা কৰিবলৈ এই আবেদন দাখিল কৰিছে। এই ৰায়দানত উত্তৰদাতাই দাখিল কৰা লেখ আবেদনখন গ্ৰহণ কৰিছিল, যিয়ে তেওঁক চাকৰিৰ পৰা বৰ্খাস্ত কৰা অনুশাসনমূলক কাৰ্য্যবিধিক প্ৰত্যাহ্বান জনাইছিল। ১২.০৩.২০০৭ তাৰিখে বিষ্ণুপুৰ (মণিপুৰ)ৰ চোথেগাঁৱত নিয়োজিত হৈ থকাৰ সময়তে কৰ্তৃত্বপ্ৰাপ্ত উৰ্ধতন বিষয়াৰ পৰা অনুমতি নোলোৱাকৈয়ে উত্তৰদাতাই নিজৰ পদ এৰি থৈ যায়। একেদিনাই অৰ্থাৎ ১২.০৩.২০০৭ তাৰিখে উত্তৰদাতাৰ বিৰুদ্ধে এফআইআৰ দাখিল কৰা হৈছিল। ২৯.০৭.২০০৭ তাৰিখে উত্তৰদাতাক গ্ৰেপ্তাৰৰ ৱাৰেণ্ট জাৰি কৰা হৈছিল যদিও তেওঁক গ্ৰেপ্তাৰ কৰিব পৰা নগ'ল। আনুষ্ঠানিক তদন্ত কৰা হয় আৰু ১৩.০৭.২০০৭ তাৰিখে উত্তৰদাতাক আনুষ্ঠানিকভাৱে ১২.০৩.২০০৭ৰ পৰা কাৰ্যকৰী "DESERTER" (যেতিয়া উৰ্ধতম কৰ্তৃপক্ষৰ অনুমতি অবিহনে পদ এৰি যোৱা হয়) ঘোষণা কৰা হয়। নিৰ্দিষ্ট অভিযোগৰ ৰূপৰেখা দাঙি ধৰি ১২.১১.২০০৭ তাৰিখে উত্তৰদাতাৰ বিৰুদ্ধে বিভাগীয় কাৰ্য্যবিধি আৰম্ভ কৰা হৈছিল। যিহেতু উত্তৰদাতাজন নিজৰ ইউনিটলৈ উভতি নাহিল, সেয়েহে তেওঁৰ উপস্থিতি অবিহনে (এক্স পার্টে) তদন্ত চলি থাকিল। উত্তৰদাতাৰ বিৰুদ্ধে উত্থাপিত অভিযোগ সত্য বুলি নিশ্চিত কৰা হয়। ২০.০৫.২০০৮ তাৰিখে এটা আদেশ জাৰি কৰা হয় য'ত উত্তৰদাতাক সেৱাৰ পৰা বৰ্খাস্ত কৰা হয়। চাকৰিৰ পৰা বৰ্খাস্ত হোৱাৰ পিছত উত্তৰদাতাই এই সিদ্ধান্তৰ বিৰুদ্ধে চি আৰ পি এফৰ উপ-মহাপৰিদৰ্শক (ডি আই জি)ৰ ওচৰত আবেদন জনায়। আদালতত লেখ আবেদন দাখিল কৰে উত্তৰদাতাই। ২৯.০৫.২০১৩ তাৰিখে চাকৰিৰ পৰা বৰ্খাস্ত কৰাৰ আদেশ বাতিল কৰি উত্তৰদাতাক পুনৰ নিযুক্তি দিবলৈ নিৰ্দেশ দি লেখ আবেদন নিষ্পত্তি কৰা হয়। ওপৰৰ উক্ত ৰায়দানৰ বিৰুদ্ধে আবেদন দাখিল কৰা হৈছে।

(১১) অনুশাসনমূলক তদন্তত নৈসৰ্গিক ন্যায়ৰ নীতি মানি চলা নাই বুলি গৌহাটী উচ্চ ন্যায়ালয়ে উত্তৰদাতাসকলে দাখিল কৰা লেখ আবেদন গ্ৰহণ কৰে। উচ্চ ন্যায়ালয়ে অনুশাসনমূলক তদন্ত ত্ৰুটিপূৰ্ণ বুলি নিৰ্ণয় কৰে কাৰণ কোনো প্ৰিজাইডিং অফিচাৰ নিযুক্তি দিয়া হোৱা নাছিল। বৰঞ্চ নিৰপেক্ষ হ'ব লগা তদন্ত বিষয়াজনে গোচৰীয়া পক্ষ হিচাপে কাম কৰিছিল। এই দ্বৈত ভূমিকাই ন্যায়ৰ নীতি উলংঘা কৰে। ফলস্বৰূপে উচ্চ ন্যায়ালয়ে সমগ্ৰ তদন্ত প্ৰক্ৰিয়া বাতিল কৰিলে। ইয়াৰ দ্বাৰা উত্তৰদাতাসকলে প্ৰিজাইডিং অফিচাৰ নিযুক্তিৰ পৰা আৰম্ভ কৰি নতুন তদন্ত চলাব পাৰিব বুলি অনুমতি প্ৰদান কৰা হয়।

(১২) ভাৰত চৰকাৰে দাখিল কৰা সকলো আবেদনতে প্ৰায় একেধৰণৰ আইনী প্ৰশ্ন আৰু বাস্তৱিক পৰিস্থিতি জড়িত হৈ আছে। ভাৰত চৰকাৰক প্ৰতিনিধিত্ব কৰা অধিবক্তাই এই সকলো আবেদনতে একেধৰণৰ যুক্তি আগবঢ়াইছে।

(১৩) আপীলকাৰীৰ অধিবক্তা শ্ৰী বিক্ৰমজিৎ বেনাৰ্জীয়ে (অতিৰিক্ত ছলিচিটৰ জেনেৰেল) যুক্তি আগবঢ়ায় যে উচ্চ ন্যায়ালয়ে চাকৰিৰ পৰা বৰ্খাস্ত কৰাৰ আদেশ বাতিল কৰি ভুল কৰিছিল কাৰণ কোনো প্ৰিজাইডিং অফিচাৰ নিযুক্তি দিয়া হোৱা নাছিল। এইটো যুক্তি প্ৰদৰ্শণ কৰা হয় যে চি আৰ পি এফ নিয়মাৱলী, ১৯৫৫ৰ ২৭ নং নিয়মত অনুশাসনমূলক তদন্ত কেনেকৈ কৰিব লাগে তাৰ ৰূপৰেখা দাঙি ধৰা হৈছে আৰু ইয়াত প্ৰেজেণ্টিং অফিচাৰ নিযুক্তি দিয়াৰ বাধ্যবাধকতা নাই। তেওঁৰ দাবী যে আপীলকাৰীসকলে ২৭ নং নিয়ম মানি চলি নৈসৰ্গিক ন্যায়ৰ নীতি অনুসৰি অনুশাসনমূলক তদন্ত চলাইছিল, গতিকে চাকৰিৰ পৰা বৰ্খাস্ত কৰাৰ আদেশ বাতিল কৰাৰ কোনো বৈধ কাৰণ নাছিল। তেওঁ দৃঢ়তাৰে কয় যে সমগ্ৰ অনুশাসনমূলক তদন্তৰ সময়ছোৱাত উত্তৰদাতাসকলক এক উচিত সুযোগ প্ৰদান কৰা হৈছিল। ইয়াৰ ভিতৰত আছিল অভিযোগনামা দিয়া, সাক্ষীক জেৰা কৰিবলৈ দিয়া, নিজৰ সাক্ষ্য দাখিল কৰা আৰু তদন্ত প্ৰতিবেদনৰ উত্তৰ দাখিল কৰা।

(১৪) আপীলকাৰীৰ বিদ্বান অধিবক্তাই দাবী কৰে যে নিয়ম ২৭ অনুসৰি অনুশাসনমূলক তদন্ত কৰিবলৈ প্ৰিজাইডিং বিষয়াক নিযুক্তি দিয়াটো বাধ্যতামূলক কৰা হোৱা নাই। অধিবক্তাই যুক্তি আগবঢ়ায় যে যদি ধৰি লোৱা হয় যে প্ৰিজাইডিং অফিচাৰ নিযুক্তি নিদিয়াটোৱে ন্যায়ৰ নীতি উলংঘা কৰিছিল, তথাপিও উত্তৰদাতাসকলে প্ৰমাণ কৰিব লাগিব যে এই নিযুক্তিৰ অভাৱে বিভাগীয় তদন্তত তেওঁলোকৰ গোচৰত বিশেষভাৱে কেনেদৰে পক্ষপাতিত্ব কৰিছিল। যিহেতু উত্তৰদাতাসকলে প্ৰিজাইডিং বিষয়াৰ অনুপস্থিতিৰ ফলত হোৱা কোনো নিৰ্দিষ্ট ক্ষতি বা পক্ষপাতিত্ব দেখুৱাব পৰা নাই, সেয়েহে উচ্চ ন্যায়ালয়ে প্ৰদান কৰা সকাহ তেওঁলোকক দিয়া উচিত নাছিল।

(১৫) উত্তৰদাতাসকলক প্ৰতিনিধিত্ব কৰা অধিবক্তাই পূৰ্বে উপস্থাপন কৰা যুক্তিৰ সৈতে একমত নহয় আৰু যুক্তি আগবঢ়ায় যে উচ্চ ন্যায়ালয়ে উত্তৰদাতাসকলৰ বিৰুদ্ধে জাৰি কৰা চাকৰিৰ পৰা বৰ্খাস্ত বা অপসাৰণৰ আদেশ সঠিকভাৱে বাতিল কৰিলে। অধিবক্তাৰ মতে এই গোচৰৰ নিৰ্দিষ্ট সবিশেষ আৰু প্ৰসংগটোৰ প্ৰতি লক্ষ্য ৰাখি নৈসৰ্গিক ন্যায়ৰ নীতিসমূহ ৰক্ষা কৰিবলৈ এজন প্ৰিজাইডিং অফিচাৰ নিযুক্তি দিয়াটো অতি প্ৰয়োজনীয় আছিল আৰু নিযুক্তি নিদিয়াৰ ফলত উত্তৰদাতাসকলৰ যথেষ্ট ক্ষতি হৈছে। অধিবক্তাই দৃঢ়তাৰে কয় যে তদন্তকাৰী বিষয়াই নিজেই গোচৰীয়া পক্ষক প্ৰতিনিধিত্ব কৰি গোচৰীয়া পক্ষৰ সাক্ষীৰ সাক্ষ্য গ্ৰহণ কৰিছিল। যিহেতু তদন্তকাৰী বিষয়াই তদন্তকাৰী বিষয়া হিচাপে আৰু গোচৰীয়া পক্ষক প্ৰতিনিধিত্ব কৰা দুয়োটা কাম কৰিছিল, সেয়েহে তদন্তৰ ক্ষেত্ৰত তেওঁলোকৰ সমগ্ৰ দৃষ্টিভংগী পক্ষপাতিত্বপূৰ্ণ আছিল। গতিকে উচ্চ ন্যায়ালয়ে হস্তক্ষেপ কৰি এই বিষয়টো সমাধান কৰাটো উপযুক্ত আছিল। অধিবক্তাই যুক্তি আগবঢ়ায় যে যিহেতু তদন্তকাৰী বিষয়াজনে গোচৰীয়া পক্ষক প্ৰতিনিধিত্ব কৰিছিল, গতিকে এই ব্যৱস্থাৰ ফলত হোৱা কোনো অতিৰিক্ত পক্ষপাতিত্ব প্ৰদৰ্শন কৰাটো উত্তৰদাতাসকলৰ বাবে অপ্ৰয়োজনীয়।

(১৬) আমি দুয়োপক্ষক প্রতিনিধিত্ব কৰা অধিবক্তাই দাখিল কৰা যুক্তিসমূহ ভালদৰে পর্যালোচনা কৰি গোচৰটোত দাখিল কৰা নথি-পত্র আৰু প্রমাণসমূহ পৰীক্ষা কৰিছো।

(১৭) দুয়োপক্ষক প্রতিনিধিত্ব কৰা অধিবক্তাই উপস্থাপন কৰা বিৰোধী যুক্তিসমূহৰ মূল্যায়নৰ বাবে আগবাঢ়ি যোৱাৰ আগতে উত্তৰদাতাসকলে দাখিল কৰা লেখ আবেদনসমূহৰ অনুমোদন প্রদানৰ বাবে উচ্চ ন্যায়ালয়ে আগবঢ়োৱা কাৰণসমূহ পৰীক্ষা কৰাটো প্রাসংগিক।

(১৮) মূল আপীলত অর্থাৎ ২০১২ চনৰ ২৬০৮ নম্বৰ দেৱানী আপীলত লেখ আবেদনৰ অনুমোদন প্রদান কৰা বিদ্বান এজনীয়া বিচাৰপীঠৰ ৰায়দান ১২.০৪.২০১০ তাৰিখৰ আৰু আপীলৰ ৰেকর্ডত পৰিশিষ্ট পি-৭ হিচাপে অন্তর্ভুক্ত কৰা হৈছে। গোচৰৰ সবিশেষ, জড়িত নির্দিষ্ট অভিযোগ আৰু লেখ আবেদনৰ সৈতে দাখিল কৰা শপতনামাৰ বিষয়ে ভালদৰে পৰীক্ষা কৰাৰ পিছত বিদ্বান ন্যায়াধীশে লেখ আবেদনৰ ওপৰত সিদ্ধান্ত ল'বলৈ আগবাঢ়িল। এজনীয়া বিচাৰপীঠে অনুশাসনমূলক তদন্তৰ নথি প্রদান কৰিবলৈ নির্দেশ দিছিল। এই অভিলেখসমূহ পর্যালোচনা কৰাৰ লগে লগে এজনীয়া বিচাৰপীঠে নির্ণয় কৰিলে যে কার্য্যবিধিৰ সময়ত কোনো প্রিজাইডিং বিষয়া নিযুক্তি দিয়া হোৱা নাই। ইয়াৰ উপৰিও দেখা গ'ল যে তদন্তকাৰী বিষয়াই নিজে গোচৰীয়া পক্ষৰ সাক্ষীৰ সাক্ষ্য গ্রহণ কৰাইছিল। তদুপৰি উচ্চ ন্যায়ালয়ে এই সিদ্ধান্তত উপনীত হয় যে অনুশাসনমূলক তদন্তৰ সময়ত তদন্ত বিষয়াজনে দ্বৈত পদবীত কাম কৰিছিল—গোচৰীয়া পক্ষৰ সাক্ষীৰ সাক্ষ্য গ্রহণ কৰোৱা আৰু ন্যায়াধীশ- উভয় হিচাপে। এই ৰায়ৰ ৯ নম্বৰ আৰু ১০ নম্বৰ দফা উল্লেখ কৰাটো প্রয়োজনীয় আৰু সেইয়া তলত উল্লেখ কৰা ধৰণে:

' (৯) আদালতে উত্তৰদাতাসকলক প্রতিনিধিত্ব কৰা সহকাৰী ছলিচিটৰ জেনেৰেলক আবেদনকাৰীৰ বিৰুদ্ধে চলোৱা অনুশাসনমূলক তদন্তৰ সমল প্রদান কৰিবলৈ নির্দেশ দিয়ে। সমলসমূহ পর্যালোচনা কৰাৰ পিছত স্পষ্ট হৈ পৰিল যে তদন্তৰ সময়ত কোনো প্রিজাইডিং অফিচাৰক গোচৰীয়া পক্ষক প্রতিনিধিত্ব কৰিবলৈ নিযুক্তি দিয়া হোৱা নাছিল। ইয়াৰ উপৰিও তদন্তকাৰী বিষয়াই গোচৰীয়া পক্ষৰ সাক্ষীসকলক পোনপটীয়াকৈ সোধা-পোছা কৰাৰ ভূমিকা গ্রহণ কৰে। উত্তৰদাতাসকলক প্রতিনিধিত্ব কৰা সহকাৰী ছলিচিটৰ জেনেৰেলে এই তথ্যসমূহৰ বিৰোধিতা কৰা নাছিল। কিন্তু তেওঁ যুক্তি দিছিল যে এই পদ্ধতিগত ত্রুটিসমূহৰ মাজতো লেখ আবেদনকাৰীক তেওঁলোকৰ পক্ষ দাখিল কৰাৰ যথেষ্ট সুযোগ দিয়া হৈছে আৰু লেখ আবেদনকাৰীয়ে তেওঁলোকৰ বিৰুদ্ধে উত্থাপিত দুয়োটা অভিযোগৰ দোষ স্বীকাৰ কৰিছে।

(১০) *আবেদনকাৰীৰ সৈতে জড়িত অনুশাসনমূলক তদন্তৰ সময়ত তদন্তকাৰী বিষয়াই সাক্ষীক সোধা-পোছা কৰা আৰু ন্যায়াধীশ হিচাপে উভয়ৰে ভূমিকা গ্রহণ কৰাটো স্পষ্ট। এই তথ্যৰ ভিত্তিত অনুশাসনমূলক কার্য্যবিধিত ন্যায্য*

পদ্ধতি অনুসৰণ কৰা হোৱা নাছিল বুলি সিদ্ধান্ত লোৱাটো ভুল নহ'ব। ফলস্বৰূপে অনুমান কৰিব পাৰি যে নৈসৰ্গিক ন্যায়ৰ নীতি বিশেষকৈ ন্যায্য শুনানিৰ অধিকাৰৰ পৰা আবেদনকাৰীক নিঃসন্দেহে বঞ্চিত কৰা হৈছিল।'

(১৯) উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ খণ্ড বিচাৰপীঠে সেই ৰায়দানৰ বিৰুদ্ধে দাখিল কৰা লেখ আবেদন খাৰিজ কৰাৰ ক্ষেত্ৰত এজনীয়া বিচাৰপীঠৰ সিদ্ধান্তক সমর্থন কৰিছিল।

(২০) ওপৰত উল্লেখ কৰা ধৰণে আপীলকাৰীৰ অধিবক্তাই মূলত: দুটা যুক্তি দিছিল:

(১) ১৯৫৫ চনৰ নিয়মৰ ২৭ নং নিয়মৰ অধীনত অনুশাসনমূলক তদন্ত কৰিব লাগিব। ২৭ নং নিয়ম অনুসৰি তদন্তৰ বাবে প্ৰিজাইডিং বিষয়া নিযুক্তিৰ প্ৰয়োজন নাই বা প্ৰয়োজনীয় বুলি গণ্য কৰা হোৱা নাই। ফলস্বৰূপে প্ৰিজাইডিং বিষয়া নিয়োজিত নকৰিলে তদন্তৰ কার্য্যবিধিৰ বৈধতা বাতিল বা ক্ষতিগ্ৰস্ত নহয়। উত্তৰদাতাসকলৰ বিৰুদ্ধে তদন্ত ন্যায্যভাৱে কৰা হৈছিল, ন্যায়পৰায়ণতা আৰু যথাযথ প্ৰক্ৰিয়াৰ মৌলিক নীতিসমূহ মানি চলি। প্ৰিজাইডিং অফিচাৰৰ অভাৱে এই ন্যায়পৰায়ণতাৰ কোনো নীতি উলংঘা কৰা নাছিল। কার্য্যবিধিত প্ৰিজাইডিং বিষয়া নিযুক্তি নিদিয়াৰ বাবে উত্তৰদাতাসকলে কোনো ধৰণৰ অন্যায় অসুবিধা বা ক্ষতিৰ সন্মুখীন হোৱা নাই।

নিয়ম ২৭ৰ উপ-নিয়ম (গ)ত বিভাগীয় তদন্ত কৰাৰ সময়ত অনুসৰণ কৰিবলগীয়া পদ্ধতি বা পদক্ষেপসমূহৰ ৰূপৰেখা নিম্নোক্ত ধৰণে কৰা হৈছে।

নিয়ম ২৭(গ) বিভাগীয় তদন্ত চলোৱাৰ পদ্ধতি তলত দিয়া ধৰণৰ হ'ব-

(১) কাৰোবাৰ বিৰুদ্ধে যিকোনো অভিযোগ স্পষ্ট আৰু বিশেষভাৱে অভিযোগৰ ৰূপত লিখিব লাগিব। অভিযোগ বিশদ আৰু নির্দিষ্ট হ'ব লাগে। তদন্ত আৰম্ভ হোৱাৰ কমেও ৪৮ ঘণ্টাৰ আগতে অভিযুক্তক অভিযোগ পঢ়ি শুনাব লাগিব আৰু তাৰ প্ৰতিলিপি তেওঁক দিব লাগিব।

(২) তদন্ত আৰম্ভ হোৱাৰ সময়ত অভিযুক্ত ব্যক্তিক তেওঁলোকে দোষ স্বীকাৰ কৰে নে নহয় ঘোষণা কৰিবলৈ কোৱা হয়। ইয়াৰ পিছত অভিযোগ প্ৰমাণ কৰিবলৈ প্ৰয়োজনীয় প্ৰমাণ দাখিল কৰিবলৈ অনুমতি দিয়া হয়। তদন্ত চলি থকা অভিযোগৰ লগত প্ৰমাণ প্ৰাসংগিক হ'ব লাগিব। প্ৰমাণ মৌখিক (কথিত সাক্ষ্য) বা নথিপত্ৰ (লিখিত প্ৰমাণ) হ'ব পাৰে, যদিহে মৌখিক প্ৰমাণ পোৱা যায় তেন্তে ইয়াক অগ্ৰাধিকাৰ দিয়া হ'ব।

(i) ই প্ৰত্যক্ষ হ'ব।

(ii) তদন্ত চলোৱা বিষয়াই মৌখিক প্ৰমাণসমূহ নিজেই লিপিবদ্ধ কৰিব লাগিব, যাৰ ফলত সঠিকতা আৰু স্বচ্ছতা নিশ্চিত কৰিব লাগিব।

(iii) অভিযুক্তই সাক্ষীসকলক জেৰা কৰিবলৈ দিয়া হ'ব।

(৩) যদি অভিযোগৰ সমর্থনত নথিপত্রসমূহ প্রমাণ হিচাপে ব্যৱহাৰ কৰা হয়, তেন্তে সেইবোৰ আনুষ্ঠানিকভাৱে উপস্থাপন কৰিব লাগিব আৰু প্রদর্শক হিচাপে নথিত সন্নিবিষ্ট কৰিব লাগিব। অভিযুক্তক তেওঁলোকৰ প্রতিৰক্ষা দাখিল কৰিবলৈ বা অভিযোগৰ উত্তৰ দিবলৈ কোৱাৰ আগতে তেওঁলোকক প্রদর্শক হিচাপে উপস্থাপন কৰা নথি-পত্রসমূহ পৰীক্ষা কৰাৰ সুযোগ দিব লাগিব।

(৪) তাৰ পিছত অভিযুক্তক পৰীক্ষা কৰি তেওঁৰ জবানবন্দী তদন্তকাৰী বিষয়াই লিপিবদ্ধ কৰিব। যদি অভিযুক্তই দোষ স্বীকাৰ কৰে আৰু উপস্থাপন কৰা প্রমাণৰ বিৰোধিতা নকৰে, তেন্তে তদন্ত সমাপ্ত কৰা হ'ব আৰু সিদ্ধান্ত লোৱা হ'ব। যদি অভিযুক্তই অভিযোগ অস্বীকাৰ কৰে তেন্তে তেওঁ লিখিতভাবে প্রতিৰক্ষাৰ সাক্ষী দিব লাগিব আৰু প্রতিৰক্ষাৰ বাবে তেওঁ মাতিব বিচৰা সাক্ষীৰ তালিকা দাখিল কৰিব লাগিব। এই কাম কৰিবলৈ তেওঁক নূন্যতম দুসপ্তাহ সময় দিয়া হ'ব যদিও পৰিস্থিতিৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি বিষয়াজনে সঠিক সময়সীমা নির্ধাৰণ কৰিব। যদি অভিযুক্তই লিখিত প্রতিৰক্ষা দাখিল নকৰিবলৈ সিদ্ধান্ত লয়, তেন্তে নির্দিষ্ট সময়সীমা শেষ হোৱাৰ পিছত বিষয়াজনে তেওঁক আৰু এবাৰ সোধ-পোছ কৰিব।

(৫) যদি অভিযুক্তই নিজৰ পক্ষত কোনো সাক্ষী বা প্রমাণ দাখিল কৰিবলৈ অস্বীকাৰ কৰে তেন্তে তদন্ত সমাপ্ত হ'ব, আৰু সিদ্ধান্ত লোৱা হ'ব। যদি অভিযুক্তই কোনো প্রমাণ দাখিল কৰে তেন্তে তদন্তকাৰী বিষয়াই এই প্রমাণ নথিভুক্ত কৰিব। যদি বিষয়াজনে বিশ্বাস কৰে যে কোনো সাক্ষীৰ সাক্ষ্য বা অভিযুক্তই দাখিল কৰিব বিচৰা যিকোনো নথি গোচৰৰ লগত অপ্রাসংগিক, তেন্তে তেওঁ এই প্রমাণ গ্রহণ কৰিবলৈ অস্বীকাৰ কৰিব পাৰে। কিন্তু বিষয়াজনে প্রমাণক কিয় অগ্রাহ্য বুলি গণ্য কৰে তাৰ চমু ব্যাখ্যা দিব লাগিব। সকলো প্রাসংগিক প্রমাণ নথিভুক্ত হোৱাৰ পিছত তদন্ত সমাপ্ত কৰা হ'ব আৰু সিদ্ধান্ত লোৱা হ'ব।

(৬) যদি কামাণ্ডেণ্টে ব্যক্তিগতভাৱে তদন্ত চলাইছিল তেন্তে তেওঁ নিজৰ সিদ্ধান্তৰ নথিভুক্ত কৰিব আৰু যদি তেওঁৰ কর্তৃত্ব আছে তেন্তে আদেশ জাৰি কৰিব। যদি কামাণ্ডেণ্টৰ বাহিৰে আন কোনো বিষয়াই তদন্ত চলাইছিল তেন্তে সেই বিষয়াজনে নিজৰ প্রতিবেদন আৰু সমগ্র কার্য্যবিধি কামাণ্ডেণ্টলৈ প্রেৰণ কৰিব লাগিব। তাৰ পিছত কমাণ্ডেণ্টে নিজৰ সিদ্ধান্ত নথিভুক্ত কৰিব আৰু যদি তেওঁৰ কর্তৃত্ব থাকে তেন্তে আদেশ জাৰি কৰিব।

(২২) উল্লেখিত নিয়মটো পৰীক্ষা কৰাৰ পিছত স্পষ্ট হৈ পৰে যে নিয়মটোত প্রিজাইডিং অফিচাৰ নিযুক্তিৰ কোনো ব্যৱস্থা অন্তর্ভুক্ত কৰা হোৱা নাই। শাস্তি আৰু আপীলৰ প্রক্রিয়াকে ধৰি সেৱাৰ চর্তসমূহ চৰকাৰী আইনৰ দ্বাৰা নিয়ন্ত্রিত হয়। ১৯৪৯ চনৰ চি আৰ পি এফ আইনখন সংসদে সশস্ত্র কেন্দ্রীয় সংৰক্ষিত আৰক্ষী বাহিনী সৃষ্টি আৰু

পৰিচালনাৰ বাবে সৃষ্টি কৰা হৈছিল। চি আৰ পি এফ আইনৰ ১৮ নং ধাৰাত কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰক আইনখনৰ উদ্দেশ্য পূৰণৰ বাবে নিয়ম সৃষ্টি কৰিবলৈ কৰ্তৃত্ব প্ৰদান কৰা হৈছে।

(২৩) অনুশাসনমূলক কাৰ্য্যবিধিৰ ন্যায়িক কাৰ্য্যবিধিৰ সৈতে কিছুমান সাদৃশ্য আছে আৰু তদন্ত বিষয়াই এজন স্বতন্ত্ৰ ন্যায়াধীশ হিচাপে কাম কৰি কাৰ্য্যবিধি ন্যায্য আৰু পক্ষপাতিত্বহীনভাৱে চলাব লাগিব। অৰ্ধ-ন্যায়িক ক্ষমতা থকা কৰ্তৃপক্ষই কোনো ধৰণৰ পক্ষপাতিত্বৰ পৰা মুক্ত হৈ সততা, ন্যায়পৰায়ণতা আৰু নিৰপেক্ষতাৰে নিজৰ কৰ্তব্য পালন কৰিব লাগিব।

(২৪) নৈসৰ্গিক ন্যায়ৰ নিয়মসমূহক প্ৰশাসনিক আইনৰ নীতি হিচাপে স্বীকৃতি আৰু বিকশিত কৰা হৈছে। নৈসৰ্গিক ন্যায়ত বিভিন্ন উপাদান থাকে। নৈসৰ্গিক ন্যায়ৰ প্ৰতিটো দিশৰ লক্ষ্য হৈছে আইনী আৰু প্ৰশাসনিক প্ৰক্ৰিয়াত ন্যায়পৰায়ণতা আৰু নিৰপেক্ষতাৰ নিশ্চয়তা প্ৰদান কৰা। সুৰেশ কোশি জৰ্জ বনাম কেৰালা বিশ্ববিদ্যালয় আৰু অন্যান্যৰ গোচৰত, (এ আই আৰ ১৯৬৯ এচ চি ১৯৮), পৰীক্ষাত নকল কৰাৰ অভিযোগত অভিযুক্ত এজন ছাত্ৰৰ বিৰুদ্ধে গ্ৰহণ কৰা অনুশাসনমূলক ব্যৱস্থাৰ সম্পৰ্কত আদালতে প্ৰাকৃতিক ন্যায়ৰ নীতিসমূহ পৰীক্ষা কৰিছিল। ৭ নং দফাত আদালতে উল্লেখ কৰিছে যে নৈসৰ্গিক ন্যায় ৰক্ষা কৰা হৈছে নে নাই সেইটো নিৰ্ণয় কৰাটো গোচৰৰ নিৰ্দিষ্ট তথ্য আৰু পৰিস্থিতি, ন্যায়াধিকৰণৰ গঠন আৰু ইয়াৰ কাৰ্য্যকলাপ নিয়ন্ত্ৰণ কৰা নিয়মৰ ওপৰত বহুলাংশে নিৰ্ভৰ কৰে। ৭ আৰু ৮ নং দফাত তলত দিয়া কথাবোৰ উল্লেখ কৰা হৈছিল:

৭....নৈসৰ্গিক ন্যায়ৰ নিয়মবোৰ মূৰ্ত নিয়ম নহয়। কোনো বিশেষ গোচৰত নৈসৰ্গিক ন্যায় প্ৰদান কৰা হৈছে নে নাই সেয়া নিৰ্দিষ্ট তথ্য, ন্যায়াধিকৰণৰ প্ৰকৃতি আৰু ইয়াৰ শাসকীয় নিয়মৰ ওপৰত বহুলাংশে নিৰ্ভৰ কৰে।

৮) ৰাছেল বনাম ড্যুক অৱ নৰ্ফক গোচৰত ন্যায়াধীশ টাকাৰে তলত দিয়া পৰ্যবেক্ষণটো কৰিছিল:

"মোৰ দৃষ্টিত সকলো ধৰণৰ তদন্ত আৰু ন্যায়াধিকৰণৰ বাবে কোনো সাৰ্বজনীনভাৱে প্ৰযোজ্য চৰ্ত নাই। নৈসৰ্গিক ন্যায়ৰ বাবে প্ৰয়োজনীয়তাসমূহ নিৰ্দিষ্ট পৰিস্থিতি, তদন্তৰ প্ৰকাৰ, ন্যায়াধিকৰণৰ নিয়ম আৰু প্ৰশ্ন কৰা বিষয়ৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি ভিন্ন হয়। সেই অনুসৰি মই নৈসৰ্গিক ন্যায়ৰ সংজ্ঞা কম উপযোগী বুলি বিবেচনা কৰোঁ আৰু এই কথাত গুৰুত্ব দিওঁ যে প্ৰয়োগ কৰা মানদণ্ড যিয়েই নহওক কিয়, জড়িত ব্যক্তিজনে নিজৰ গোচৰ দাখিল কৰাৰ উচিত সুযোগ পোৱাটো অতি প্ৰয়োজনীয়।"

(২৫) এই আদালতৰ এখন সংবিধান বিচাৰপীঠে নৈসৰ্গিক ন্যায়ৰ নীতিসমূহ বিশদভাৱে বিবেচনা কৰি ব্যাখ্যা কৰিছে এ.কে. ক্ৰাইপাক আৰু অন্যান্য বনাম ভাৰত কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰ আৰু অন্যান্য গোচৰত (এ আই আৰ ১৯৭০ এচ চি ১৫০) উচ্চতম ন্যায়ালয়ে ৰায় দিয়ে যে নৈসৰ্গিক ন্যায়ৰ নীতিৰ উদ্দেশ্য হৈছে ন্যায় প্ৰদান কৰাটো নিশ্চিত

কৰা আৰু কোনো ধৰণৰ অন্যায় পৰিণতিৰ পৰা হাত সাৰি থকা। নৈসৰ্গিক ন্যায়ৰ ধাৰণাটোৰ যোৱা কিছু বছৰত বহু পৰিৱৰ্তন হৈছে। মূলতঃ নৈসৰ্গিক ন্যায়ৰ সংজ্ঞা দুটা মূল নীতিৰ দ্বাৰা কৰা হৈছিল: (১) এজন ব্যক্তিয়ে নিজৰ গোচৰৰ বিচাৰ নিজেই কৰিব নালাগে আৰু (২) কাৰোবাৰ বিৰুদ্ধে কোনো সিদ্ধান্ত লোৱা উচিত নহয়, যদিহে তেওঁক গোচৰ দাখিল কৰাৰ ন্যায্য সুযোগ নিদিয়ে। সময়ৰ লগে লগে অধিক দিশক প্ৰাকৃতিক ন্যায়ৰ অংশ হিচাপে স্বীকৃতি দিয়া হৈছে।

২০ নং দফাত নিম্নোক্ত ধৰণে উল্লেখ কৰা হৈছে:

২০. "নৈসৰ্গিক ন্যায়ৰ নিয়মৰ উদ্দেশ্য হৈছে ন্যায় লাভ কৰাটো নিশ্চিত কৰা আৰু অন্যায় ফলাফলৰ পৰা হাত সাৰি থকা। যিবোৰ ঠাইত বিষয়টো নিয়ন্ত্ৰণ কৰা কোনো বিদ্যমান আইন নাই সেইবোৰ ঠাইত নৈসৰ্গিক ন্যায়ৰ নিয়ম প্ৰযোজ্য। নৈসৰ্গিক ন্যায়ৰ নীতিয়ে বৰ্তমানৰ আইনসমূহৰ ঠাই লোৱা নাই; বৰঞ্চ, সেইবোৰে বৰ্তমানৰ আইনসমূহৰ পৰিপূৰক হিচাপে কাম কৰে। নৈসৰ্গিক ন্যায়ৰ ধাৰণাটো শেহতীয়া বছৰবোৰত যথেষ্ট পৰিৱৰ্তন হৈছে। পূৰ্বতে প্ৰাকৃতিক ন্যায়ৰ সংজ্ঞা দুটা মূল নীতিৰ দ্বাৰা কৰা হৈছিল: (১) এজন ব্যক্তিয়ে নিজৰ গোচৰৰ বিচাৰ কৰিব নালাগে আৰু (২) কাৰোবাৰ বিৰুদ্ধে কোনো সিদ্ধান্ত লোৱা উচিত নহয়, যদিহে তেওঁক নিজৰ গোচৰ দাখিল কৰাৰ ন্যায্য সুযোগ নিদিয়ে। তাৰ পিছত তৃতীয়টো নিয়ম স্বীকৃতি দিয়া হ'ল: অৰ্ধ-ন্যায়িক প্ৰক্ৰিয়াসমূহ আন্তৰিকতাৰে, পক্ষপাতিত্ব নোহোৱাকৈ, আৰু ন্যায্য আৰু যুক্তিসংগতভাৱে চলাব লাগিব...."

(২৬) উত্তৰ প্ৰদেশ আৰু অন্যান্য বনাম সৰোজ কুমাৰ সিনহা, ২০১০ (২) এছচিচি ৭৭২ গোচৰত এই আদালতে নিৰ্ধাৰণ কৰিছিল যে তদন্তকাৰী বিষয়া এজন অৰ্ধ-ন্যায়িক কৰ্তৃপক্ষ, তেওঁ স্বতন্ত্ৰ বিচাৰক হিচাপে কাম কৰিব লাগিব আৰু তেওঁ বিভাগ/অনুশাসনমূলক কৰ্তৃপক্ষ/চৰকাৰৰ প্ৰতিনিধি নহয়।

২৮ আৰু ৩০ নং দফাত তলত দিয়া ধৰণে উল্লেখ কৰা হৈছে:

"এজন তদন্তকাৰী বিষয়াই অৰ্ধ-ন্যায়িক কাম-কাজ সম্পন্ন কৰাৰ সময়ত নিৰপেক্ষ ন্যায়াধীশ হিচাপে কাম কৰে। তদন্তকাৰী বিষয়াই বিভাগ, অনুশাসনমূলক কৰ্তৃপক্ষ বা চৰকাৰৰ হৈ কাম কৰিব নালাগে বা স্বাৰ্থৰ প্ৰতিনিধিত্ব কৰিব নালাগে। তদন্তকাৰী বিষয়াৰ ভূমিকা হ'ল বিভাগে দাখিল কৰা প্ৰমাণৰ মূল্যায়ন কৰা। অভিযুক্ত বিষয়াজন উপস্থিত নাথাকিলেও এই মূল্যায়ন কৰিব লাগিব, অভিযোগ প্ৰমাণ কৰিবলৈ প্ৰত্যাহ্বানবিহীন প্ৰমাণ যথেষ্ট নেকি সেইটো নিৰ্ণয় কৰিবলৈ। এই বিশেষ ক্ষেত্ৰত বৰ্ণনা কৰা পদ্ধতি অনুসৰণ কৰা হোৱা নাছিল। যিহেতু কোনো মৌখিক সাক্ষ্য পৰ্যালোচনা কৰা হোৱা নাছিল, নথি-পত্ৰসমূহ সঠিকভাৱে প্ৰমাণীকৰণ কৰা হোৱা নাছিল, গতিকে এই নথি-পত্ৰৰ সহায়ত উত্তৰদাতাসকলৰ বিৰুদ্ধে উত্থাপিত অভিযোগ প্ৰমাণিত আছিল বুলি নিৰ্ণয় কৰিব নালাগিছিল।"

(৩০) *যেতিয়া চৰকাৰী কর্মচাৰীৰ বিৰুদ্ধে বিভাগীয় তদন্ত কৰা হয় তেতিয়া ইয়াক আকস্মিক কচৰৎ হিচাপে গণ্য কৰিব নোৱাৰি। তদন্ত প্ৰক্ৰিয়াটো মুকলি হ'ব লাগিব, যাতে সকলো প্ৰমাণ আৰু যুক্তিৰ ন্যায্য বিবেচনা কৰিব পৰা যায়। তদন্তকাৰী বিষয়াজন সম্পূৰ্ণ নিৰপেক্ষ হ'ব লাগিব। ন্যায় কেৱল লাভ কৰাই নহয়, দৃশ্যমানভাৱে আৰু স্পষ্টভাৱে প্ৰমাণিত হোৱাৰ নিশ্চয়তা দিবলৈ প্ৰাকৃতিক ন্যায়ৰ নীতিসমূহ মানি চলিব লাগিব। নৈসৰ্গিক ন্যায়ৰ নীতিৰ উদ্দেশ্য হ'ল কোনো চৰকাৰী কর্মচাৰীক এনে কার্য্যবিধিৰ সময়ত যাতে ন্যায্য ব্যৱহাৰ কৰা হয়, যাৰ ফলত গুৰুতৰ শাস্তি হ'ব পাৰে, যেনে তেওঁলোকৰ পদৰ পৰা বর্খাস্ত বা অপসাৰণ। "*

(২৭) যদি বিধিগত নিয়মত উপস্থাপনকাৰী বিষয়া (প্ৰেজেণ্টিং অফিচাৰ) নিযুক্তি দিয়াৰ প্ৰয়োজনীয়তা নির্দিষ্ট কৰা হোৱা নাই, তেন্তে এনে নিযুক্তিৰ অভাৱে স্বয়ংক্ৰিয়ভাৱে তদন্ত বাতিল কৰেনে? ২৭ নং নিয়মত উল্লেখ কৰা হোৱা নাই যে অনুশাসনমূলক তদন্তত উপস্থাপনকাৰী বিষয়া নিযুক্তি দিয়াটো বাধ্যতামূলক। গতিকে বিধিগত নিয়ম অনুসৰি উপস্থাপনকাৰী অফিচাৰ নিযুক্তিৰ প্ৰয়োজন নাই। সম্বোধন কৰিবলগীয়া মূল বিষয়টো হ'ল, উপস্থাপনকাৰী বিষয়া নিযুক্তি দিয়াৰ বিধিগত প্ৰয়োজনীয়তাৰ অভাৱত এনে পৰিস্থিতি হ'ব পাৰেনে য'ত নৈসৰ্গিক ন্যায়ৰ নীতিসমূহ উলংঘা কৰা বুলি গণ্য কৰা হয়। আমি লক্ষ্য কৰিছো যে উচ্চ ন্যায়ালয়ে যেতিয়া তদন্তকাৰী বিষয়াই উত্তৰদাতাসকলৰ বিৰুদ্ধে অভিযুক্ত হিচাপে কাম কৰিছিল তেতিয়া নৈসৰ্গিক ন্যায়ৰ নীতি উলংঘা হোৱা বুলি নিশ্চিত কৰিছিল। এজন তদন্তকাৰী বিষয়া, যিজন নিৰপেক্ষ আৰু অনুশাসনমূলক কর্তৃপক্ষৰ প্ৰতিনিধি নহয় বুলি ধৰা হয়, তেওঁ যদি এনেদৰে আচৰণ কৰে যে তেওঁ কর্মচাৰীজনক শাস্তি দিবলৈ সক্ৰিয়ভাৱে প্ৰমাণ বিচাৰিছে বুলি বুজায়, তেন্তে তেওঁ নিৰপেক্ষতাৰ নীতি উলংঘা কৰে। ইয়াৰ ফলত প্ৰক্ৰিয়াটোত পক্ষপাতিত্বৰ প্ৰৱেশ ঘটে।

(২৮) কর্ণাটক উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশ এম ৰামা জয়ছে ১৯৮৭ চনৰ কর্ণাটক আইন প্ৰতিবেদনত প্ৰকাশ পোৱা ভাৰত ইলেক্ট্ৰনিক্স লিমিটেড বনাম কে কাছিৰ গোচৰত এই বিষয়টোৰ ওপৰত গুৰুত্ব আৰোপ কৰিছিল। ওপৰৰ গোচৰটোত ঘৰুৱা তদন্তৰ আদেশক শ্ৰম আৰু ঔদ্যোগিক ন্যায়াধিকৰণৰ সন্মুখত প্ৰত্যাহ্বান জনোৱা হৈছিল। তদন্তক প্ৰত্যাহ্বান জনোৱাৰ কাৰণসমূহৰ ভিতৰত আছিল প্ৰেজেণ্টিং অফিচাৰ আৰু গোচৰীয়া পক্ষক প্ৰতিনিধিত্ব কৰা হিচাপে কাম কৰা তদন্ত বিষয়া নিযুক্তিৰ অভাৱ। আদালতে ৰায় দিয়ে যে প্ৰেজেণ্টিং অফিচাৰ নিযুক্তি দিয়াৰ কোনো আইনী প্ৰয়োজনীয়তা নাই যদিও তদন্তকাৰী বিষয়াই যদি প্ৰেজেণ্টিং অফিচাৰ হিচাপে কাম কৰে তেন্তে তদন্ত বাতিল হৈ পৰে।

৮ আৰু ৯ নং অনুচ্ছেদত তলত দিয়া কথাখিনি কোৱা হৈছিল:

৮) "বিভাগীয় তদন্তক অবৈধ বুলি ধৰা আন এটা ভিত্তি আছিল যে প্ৰেজেণ্টিং অফিচাৰ নিযুক্তি দিয়া হোৱা নাছিল। এই বিষয়ত ন্যায়াধিকৰণৰ মতামত স্পষ্টভাৱে ভুল বুলি কোৱা হৈছে। প্ৰেজেণ্টিং অফিচাৰ নিযুক্তি দিয়াৰ কোনো

আইনী বাধ্যবাধকতা নাই। এইদৰে, কেৰল প্ৰেজেণ্টিং অফিচাৰ নিযুক্তি নিদিয়াটো তদন্ত বাতিল কৰাৰ বৈধ কাৰণ নহয়, যিটো গোপালকৃষ্ণ ৰেড্ডী বনাম কৰ্ণাটক ৰাজ্যৰ গোচৰত প্ৰতিষ্ঠা কৰা হৈছে।(আই এল আৰ ১৯৮০ কাৰ্ ৫৭৫) কিন্তু যদিহে তদন্ত বিষয়াই প্ৰেজেণ্টিং বিষয়া হিচাপে কাম কৰে তেন্তে তদন্ত সঁচাকৈয়ে অবৈধ হ'ব। এই বিষয়টোৰ ওপৰত ইয়াৰ পিছত আলোচনা কৰা হৈছে।

৯) ঔদ্যোগিক ন্যায়াধিকৰণে বিভাগীয় তদন্তক অবৈধ বুলি ঘোষণা কৰাৰ তৃতীয় কাৰণটো হ'ল তদন্ত বিষয়াই প্ৰেজেণ্টিং বিষয়া হিচাপে কাম কৰা। ন্যায়াধিকৰণৰ তথ্যৰ প্ৰাসংগিক অংশত কোৱা হৈছে যে-

"শ্ৰমিকজনৰ অধিবক্তাই যুক্তি দিছিল যে তদন্তকাৰী বিষয়াই পৰিচালনা সমিতিৰ সাক্ষীক সোধা প্ৰশ্নসমূহে শ্ৰমিকজনৰ বিৰুদ্ধে পক্ষপাতিত্ব আৰু পক্ষপাতিত্বৰ ইংগিত দিয়ে। প্ৰেজেণ্টিং অফিচাৰ নিযুক্তি নিদিয়া আৰু তদন্তকাৰী বিষয়াই পৰিচালনা সমিতিৰ সাক্ষীক জেৰা কৰাৰ ভূমিকা লোৱাৰ কোনো ন্যায্যতা দিয়া হোৱা নাছিল। তদন্তৰ ৰেকৰ্ড (প্ৰদৰ্শক এ-৬) ত প্ৰকাশ পাইছে যে প্ৰতিৰক্ষাই পৰিচালনাৰ সাক্ষীসকলক জেৰা কৰাৰ পিছত তদন্তকাৰী বিষয়াই অতিৰিক্ত প্ৰশ্ন সুধিছিল যিবোৰ প্ৰমাণৰ অভাৱসমূহ দূৰ কৰাৰ লক্ষ্যৰে কৰা যেন লাগিছিল। পৰিচালনা সমিতিৰ অধিবক্তাই যুক্তি দিছিল যে তদন্তকাৰী বিষয়াই নৈসৰ্গিক ন্যায়ৰ নীতি মানি চলিছিল আৰু ঘৰুৱা তদন্ত বৈধ।

আইনীভাৱে এইটো বহুলভাৱে মানি লোৱা হৈছে যে যদিহে তদন্তকাৰী বিষয়াই গোচৰীয়া পক্ষৰ প্ৰতিনিধিত্ব কৰি প্ৰতিৰক্ষা সাক্ষীক জেৰা কৰে বা গোচৰীয়া পক্ষৰ সাক্ষীক প্ৰশ্ন সোধাত পক্ষপাতিত্ব প্ৰতিফলিত হয়, তেন্তে তদন্তই নৈসৰ্গিক ন্যায়ৰ নীতি উলংঘা কৰিব। এই গোচৰত নিৰ্ণয় কৰিবলগীয়া মূল বিষয়টো হ'ল তদন্তকাৰী বিষয়াজনে প্ৰকৃততে এই পক্ষপাতিত্বমূলক আচৰণ কৰিছিল নেকি। আইনত সুপ্ৰতিষ্ঠিত যে এজন তদন্তকাৰী বিষয়াই প্ৰয়োজন সাপেক্ষে স্পষ্টীকৰণৰ বাবে সাক্ষীক প্ৰশ্ন সুধিব পাৰে। তদন্তকাৰী বিষয়াই সোধা-পোছা কৰাৰ পিছত অভিযুক্ত কৰ্মচাৰীজনক যেতিয়ালৈকে সাক্ষীসকলক জেৰা কৰিবলৈ দিয়া হয়, তেতিয়ালৈকে তদন্ত প্ৰক্ৰিয়াটো অন্যায় বুলি গণ্য কৰা নহয়। (চাওক): মুনচান্দনী ইলেক্ট্ৰিক এণ্ড ৰেডিঅ' ইণ্ডাষ্ট্ৰীজ লিমিটেড বনাম তেওঁলোকৰ শ্ৰমিক গোচৰটো।

(২৯) ১৯৬৬ চনৰ (২) লেবাৰ ল' জাৰ্নেলৰ ৩১৫ নং পৃষ্ঠাত প্ৰকাশ পোৱা লেম্বাবাৰী চাহ বাগিচাৰ শ্ৰমিক বনাম লম্বাবাৰী চাহ বাগিচাৰ গোচৰত আদালতে লক্ষ্য কৰিছিল যে যদিহে তদন্তকাৰী বিষয়াই নিৰপেক্ষ তদন্ত হিচাপে তেওঁলোকৰ ভূমিকা বজাই ৰখাৰ পৰিৱৰ্তে গোচৰীয়া পক্ষৰ প্ৰতিনিধিত্ব কৰে, তেন্তে তদন্ত বাতিল কৰা হয়।

আদালতে তলত দিয়া পৰ্যবেক্ষণসমূহ আগবঢ়াইছিল।

''প্রথম অভিযোগত মেনেজমেণ্টে যি তদন্ত কৰিছিল, সেই তদন্তৰ চলাইছিল মেনেজাৰে নিজেই। সহকাৰী পৰিচালকৰ লগতে আন দুজন ব্যক্তিৰ উপস্থিতিত তদন্ত হয়। তদন্তৰ পদ্ধতি শুদ্ধ নাছিল। মেনেজাৰে একাধিক ভূমিকা পালন কৰিছিল: তেওঁ বক্তব্য লিপিবদ্ধ কৰিছিল, অসৎ আচৰণৰ অভিযোগত অভিযুক্ত শ্রমিকসকলক ক্রছ-এক্সাম কৰিছিল, নিজৰ বক্তব্য প্রদান কৰিছিল আৰু নিজৰ বক্তব্যৰ সঠিকতাৰ বিষয়ে শ্রমিকসকলক প্রশ্ন কৰিছিল। মেনেজাৰে নিজৰ ভূমিকাসমূহৰ মাজত স্পষ্ট পৃথকীকৰণ বজাই ৰাখিব নোৱাৰিলে। ফলস্বৰূপে তদন্তৰ ৰেকর্ডসমূহ বিচ্ছিন্ন আৰু সন্তোষজনক নাছিল।

(৩০) মধ্যপ্রদেশ উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ খণ্ড বিচাৰপীঠৰ নেতৃত্বত মুখ্য ন্যায়াধীশ আৰ.ভি. ৰবীন্দ্রনে পৰীক্ষা কৰিছিল যে তদন্ত বাতিল কৰা হৈছে নেকি কাৰণ তদন্ত বিষয়াই ভাৰতৰ কেন্দ্রীয় চৰকাৰ আৰু অন্যান্য বনাম মহম্মদৰ গোচৰত (নাছিম ছিদ্দিকী, ২০০৪ চনৰ মধ্যপ্রদেশ আইন প্রতিবেদনত প্রকাশিত) গোচৰীয়া পক্ষক প্রতিনিধিত্ব কৰিছিল। এই গোচৰত আদালতে ৰেলৱে চার্ভেণ্টছ (ডিচিপ্লিন এণ্ড আপীল) ৰুলছ, ১৯৬৮ৰ নিয়ম ৯(৯)(গ) পুনৰীক্ষণ কৰে। খণ্ড বিচাৰপীঠে নৈসর্গিক ন্যায়ৰ মৌলিক নীতিসমূহৰ বিষয়ে বিশদভাৱে উল্লেখ কৰাৰ সময়তে ৰায়দানৰ ৭ নং অনুচ্ছেদত সাতটা সুস্বীকৃতিপ্রাপ্ত দিশ বিবেচনা কৰিছিল যিটো তলত দিয়া ধৰণে:

৭) নৈসর্গিক ন্যায়ৰ এটা মূল নীতি হ'ল কোনো ব্যক্তিয়ে নিজৰ গোচৰৰ বিচাৰ নিজেই কৰিব নালাগে। এই নীতিত সাতটা বহুলভাৱে স্বীকৃতিপ্রাপ্ত দিশ অন্তর্ভুক্ত কৰা হৈছে:

(i) বিচাৰক নিৰপেক্ষ আৰু পক্ষপাতিত্বমুক্ত হ'ব লাগিব,

(ii) সিদ্ধান্ত গ্রহণকাৰীয়ে গোচৰীয়া পক্ষক প্রতিনিধিত্ব কৰিব নালাগে।

(iii) অভিযোগ অনা ব্যক্তিজনে সিদ্ধান্ত গ্রহণকাৰী হিচাপে কাম কৰিব নালাগে।

(iv) সাক্ষী বিচাৰক হ'ব নোৱাৰে।

(v) সিদ্ধান্ত গ্রহণকাৰীয়ে অভিযোগৰ মূল্যায়ন কৰোঁতে গোচৰত ব্যক্তিগত জ্ঞান ব্যৱহাৰ কৰিব নালাগে।

(vi) সিদ্ধান্ত গ্রহণকাৰীয়ে উর্ধতন বিষয়া বা আনৰ প্রভাৱ নোহোৱাকৈ স্বতন্ত্র সিদ্ধান্ত ল'ব লাগিব।

(vii) বাহিৰৰ তথ্য বা অপ্রাসংগিক কাৰক বিবেচনা নকৰাকৈয়ে ন্যায়াধীশে কেৱল গোচৰৰ সমলত উপলব্ধ প্রমাণ আৰু সামগ্রীৰ ওপৰত সিদ্ধান্ত ল'ব লাগিব। যদি এই মৌলিক নিয়মবোৰৰ কোনো এটা উলংঘা হয় তেন্তে তদন্তৰ ক্ষতি হ'ব।"

৩১) খণ্ড বিচাৰপীঠে আৰু কয় যে য'ত তদন্ত বিষয়াই উপস্থাপন বিষয়া হিচাপে কাম কৰে, তেনে ক্ষেত্ৰত পক্ষপাতিত্ব অনুমান কৰিব পাৰি। ৯ নং অনুচ্ছেদত তলত দিয়া ধৰণে উল্লেখ কৰা হৈছে:

(৯) এটা সংস্থাৰ ভিতৰত আভ্যন্তৰীণ তদন্ত এনে এজন ব্যক্তিয়ে কৰিব লাগিব যিজনৰ প্ৰশ্ন উত্থাপিত ঘটনাৰ লগত কোনো সম্পৰ্ক নাই। ইয়াৰ ফলত ব্যক্তিজনে ন্যায়পৰায়ণ হৈ থাকিব পাৰে আৰু ব্যক্তিগত পক্ষপাতিত্ব নোহোৱাকৈ সিদ্ধান্ত ল'ব পাৰে। তদন্ত চলোৱা ব্যক্তিজনে সমগ্ৰ প্ৰক্ৰিয়াটোত নিৰপেক্ষ হৈ থাকিব লাগে আৰু কোনো ধৰণৰ পক্ষপাতিত্ব কৰিব নালাগে, নতুবা তেওঁলোকে পক্ষপাতিত্ব কৰা যেন দেখুৱাব নালাগে। যদি তদন্ত চলোৱা ব্যক্তিজনে (তদন্তকাৰী বিষয়া) গোচৰটো উপস্থাপন কৰা ব্যক্তিজনৰ (উপস্থাপন বিষয়া) ভূমিকাও গ্ৰহণ কৰে তেন্তে তেওঁলোকে পক্ষপাতিত্ব কৰিছে বুলি ধৰি ল'ব পাৰি। সকলো পৰিস্থিতিতেই ই স্পষ্টভাৱে পক্ষপাতিত্বৰ আভাস দিয়ে। তদন্তকাৰী বিষয়াৰ ভূমিকা ন্যায়াধীশৰ দৰেই। প্ৰেজেণ্টিং অফিচাৰজনে গোচৰীয়া পক্ষক প্ৰতিনিধিত্ব কৰে। যদি তদন্তকাৰী বিষয়াইও উপস্থাপনকাৰী বিষয়া হিচাপে কাম কৰে, তেন্তে এনে পৰিস্থিতি হয় যেন এজন ন্যায়াধীশেও গোচৰীয়া পক্ষক প্ৰতিনিধিত্ব কৰিছে। যেতিয়া তদন্তকাৰী বিষয়াই কৰ্মচাৰীজনৰ বিৰুদ্ধে নিয়োগকৰ্তাৰ গোচৰ দাখিল কৰিবলৈ বিচাৰ বিভাগৰ সাক্ষীসকলক প্ৰশ্ন কৰে বা নিয়োগকৰ্তাৰ গোচৰটো শক্তিশালী কৰিবলৈ কৰ্মচাৰী আৰু তেওঁলোকৰ সাক্ষীসকলক জেৰা কৰে, তেতিয়া ইয়াৰ পৰা দেখা যায় যে তদন্ত বিষয়াজন নিৰপেক্ষ নহয়। নিয়োগকৰ্তাৰ গোচৰটো উপস্থাপন আৰু সমৰ্থন কৰা তদন্ত বিষয়াৰ কাৰ্য্যই ইংগিত দিয়ে যে তেওঁলোক নিৰপেক্ষ নহয় আৰু ইতিমধ্যে এটা পক্ষ লৈছে।

৩২) বিষয়টো বিশদভাৱে বিবেচনা কৰাৰ পিছত খণ্ড বিচাৰপীঠসমূহে ১৬ নং অনুচ্ছেদত থকা নীতিসমূহৰ সংক্ষিপ্ত বিৱৰণ দিলে যিটো তলত উল্লেখ কৰা হৈছে:

(i) ন্যায়াধীশৰ ভূমিকা পালন কৰা তদন্তকাৰী বিষয়াই উপস্থাপন বিষয়া, যিয়ে গোচৰীয়া পক্ষক প্ৰতিনিধিত্ব কৰে, তেওঁৰ ভূমিকা ল'ব নালাগে।

(ii) প্ৰতিটো তদন্তৰ বাবে অনুশাসন কৰ্তৃপক্ষই এজন উপস্থাপন বিষয়া নিযুক্তি দিয়াটো বাধ্যতামূলক নহয়। কেৱল উপস্থাপন অফিচাৰৰ অনুপস্থিতিয়ে তদন্ত বাতিল নকৰে।

(iii) তদন্তকাৰী বিষয়াই সত্যত উপনীত হ'বলৈ বা স্পষ্টীকৰণ লাভ কৰাৰ উদ্দেশ্যেৰে গোচৰীয়া পক্ষৰ সাক্ষীসকলৰ লগতে প্ৰতিপক্ষৰ সাক্ষীসকলকো প্ৰশ্ন কৰিব পাৰে। প্ৰেজেণ্টিং অফিচাৰৰ অনুপস্থিতিত যদি তদন্তকাৰী বিষয়াই তথ্যসমূহ উলিয়াবলৈ গোচৰীয়া পক্ষৰ সাক্ষীসকলক কোনো প্ৰশ্ন কৰে, তেন্তে তাৰ পিছত তেওঁ অপৰাধী কৰ্মচাৰীজনক সেই স্পষ্টীকৰণসমূহৰ ওপৰত এনে সাক্ষীসকলক জেৰা কৰিবলৈ অনুমতি দিব লাগে।

(iv) যদিহে তদন্তকাৰী বিষয়াই কর্মচাৰীজনৰ বিৰুদ্ধে গোচৰটো সমর্থন কৰা সাক্ষীসকলক এনেদৰে প্রশ্ন কৰি পথ প্রদর্শন কৰে যাতে কর্মচাৰীজনৰ বিৰুদ্ধে গোচৰটো গঢ়ি তোলাত সহায় কৰে
বা যদি তদন্তকাৰী বিষয়াই বিভাগৰ পৰা সাক্ষীসকলক এনেদৰে প্রশ্ন কৰে যাতে প্রশ্নৰ ভিতৰতে উত্তৰ অন্তর্নিহিত থাকে (Leading questions) বা যদি তদন্তকাৰী বিষয়াই প্রতিপক্ষৰ সাক্ষীসকলক জেৰা কৰে বা কর্মচাৰীজনৰ বিৰুদ্ধে গোচৰটো শক্তিশালী কৰিবলৈ আকাংক্ষিত উত্তৰৰ ইংগিত দিয়া প্রশ্ন কৰে, তেনেহলে তদন্তকাৰী বিষয়াই নিৰপেক্ষ ন্যায়াধীশৰ পৰিৱর্তে গোচৰীয়া পক্ষক প্রতিনিধিত্বহে কৰিছে যাৰ ফলত তদন্তৰ ন্যায়পৰায়ণতা আৰু সততাৰ সৈতে আপোচ কৰা হয়।

(v) প্রেজেণ্টিং বিষয়াৰ অনুপস্থিতিয়ে তদন্ত কলুষিত নকৰে আৰু এইটো সচা যে সত্য উদ্ঘাটনৰ বাবে তেওঁ সকলো সাক্ষীকেই প্রশ্ন সুধিব পাৰে। তেনে ক্ষেত্রত তদন্তকাৰী বিষয়াই প্রেজেণ্টিং বিষয়া হিচাপে কাম কৰিছিল নে নাই সেইটো নির্ণয় কৰা হ'ব তদন্তৰ সময়ত প্রমাণসমূহ কেনেকৈ দাখিল কৰা হৈছিল আৰু লিপিবদ্ধ কৰা হৈছিল সেইয়া পৰীক্ষা কৰি।

কোনো তদন্ত বিষয়াই কেৱল তেওঁলোকৰ নির্দিষ্ট ভূমিকা পালন কৰিছে নে প্রেজেণ্টিং বিষয়াৰ ভূমিকাও গ্রহণ কৰিছে নে নাই সেইটো নির্ণয় কৰাটো প্রতিটো ব্যক্তিগত গোচৰৰ নির্দিষ্ট বিৱৰণ আৰু পৰিস্থিতিৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি মূল্যায়ন কৰিব লাগিব। পক্ষপাতিত্বৰ অভিযোগ ৰোধ কৰিবলৈ আৰু তদন্তক অবৈধ আৰু অবৈধ বুলি গণ্য কৰাৰ সম্ভাৱনা এৰাই চলিবলৈ, বর্তমানৰ প্রথা হ'ল সাধাৰণ গোচৰৰ বাহিৰে সদায় গোচৰ চম্ভালিবলৈ প্রেজেণ্টিং অফিচাৰ নিযুক্তি দিয়া।

(৩৩) পূর্বে উল্লেখ কৰা নীতিসমূহৰ সৈতে আমি সম্পূর্ণৰূপে একমত, কিন্তু প্রতিটো গোচৰৰ নির্দিষ্ট পৰিস্থিতি অনুসৰি সেইবোৰ সাৱধানে প্রয়োগ কৰিব লাগিব। বিধিগত নিয়মত এনে নিযুক্তিৰ অনুমতি দিয়া হওক বা নহওক কিয়, প্রতিটো ক্ষেত্রতে প্রেজেণ্টিং অফিচাৰ নিযুক্তি দিয়াটো বাধ্যতামূলক নহয়। যেতিয়া বিধিগত নিয়মত নৈসর্গিক ন্যায় নীতিৰ কিছুমান দিশৰ প্রয়োগৰ কথা উল্লেখ কৰা নহয়, তেতিয়াও এই নীতিসমূহ প্রযোজ্য যদিহে বিধিগত আঁচনিৰ দ্বাৰা স্পষ্টভাৱে বাদ দিয়া নহয়। যদিহে নৈসর্গিক ন্যায়ৰ কোনো বিশেষ নীতি স্পষ্টভাৱে বাদ দিয়া নহয়, তেন্তে ন্যায় প্রদান কৰাটো নিশ্চিত কৰিবলৈ গোচৰটোত ইয়াক প্রয়োগ কৰিব লাগে। এই প্রসংগত পঞ্জাব নেচনেল বেংক আৰু অন্যান্য বনাম কুঞ্জ বেহাৰী মিশ্র, ১৯৯৮ (৭) এছচিচি ৮৪ৰ গোচৰটো অধিক ব্যাখ্যাৰ বাবে উল্লেখ কৰা হৈছে। এই গোচৰত আদালতে পঞ্জাৱ নেচনেল বেংকৰ বিষয়া কর্মচাৰীৰ (অনুশাসন আৰু আপীল) নিয়মাৱলী, ১৯৭৭ৰ বিধানসমূহ পৰীক্ষা কৰিছিল। ৭ নং নিয়মত তদন্ত প্রতিবেদনৰ তথ্যৰ ভিত্তিত ল'বলগীয়া পদক্ষেপসমূহৰ ৰূপৰেখা দাঙি ধৰা হৈছে। ৰায়দানৰ ১০ নং দফা উল্লেখ কৰা নিয়ম ৭ তলত দিয়া ধৰণৰ:

‘৭ : যদি অনুশাসনিক কর্তৃপক্ষ অনুসন্ধানকাৰী কর্তৃপক্ষৰ পৰা পৃথক হয়, অনুশাসনিক কর্তৃপক্ষই গোচৰটো অতিৰিক্ত তদন্তৰ বাবে ঘূৰাই পঠাব পাৰে, যদিহে এনে কৰাৰ কাৰণ লিখিতভাৱে লিপিবদ্ধ কৰা হয়। ইয়াৰ পিছত অনুসন্ধানকাৰী কর্তৃপক্ষই নিয়মাৱলী ৬-ত উল্লেখ কৰা প্রক্রিয়া অনুসৰি এই পৰৱর্তী তদন্ত কৰিব লাগিব।

(২) অনুশাসনিক কর্তৃপক্ষ যদি কোনো অভিযোগৰ ওপৰত অনুসন্ধানকাৰী কর্তৃপক্ষৰ অনুসন্ধানৰ সৈতে মতানৈক্য থাকে, তেন্তে এনে মতানৈক্যৰ কাৰণ লিপিবদ্ধ কৰিব আৰু এনে অভিযোগৰ ওপৰত নিজৰ ফলাফল লিপিবদ্ধ কৰিব, যদি গোচৰৰ সমলত থকা প্রমাণ এই উদ্দেশ্যৰ বাবে পর্যাপ্ত হয়।

(৩) যদি অনুশাসনিক কর্তৃপক্ষই সকলো বা যিকোনো অভিযোগৰ ওপৰত ইয়াৰ ফলাফলৰ প্রতি লক্ষ্য ৰাখি এই অভিমত পোষণ কৰে যে নিয়মাৱলী ৪-ত নির্ধাৰিত যিকোনো শাস্তি বিষয়া কর্মচাৰীৰ ওপৰত আৰোপ কৰা উচিত, তেন্তে নিয়মাৱলী ৪-ত থকা যিকোনো কথা সত্বেও এনে জৰিমনা আৰোপ কৰাৰ নির্দেশ দিব।

(৪) যদি অনুশাসনিক কর্তৃপক্ষই বিষয়া কর্মচাৰীৰ বিৰুদ্ধে সকলো বা যিকোনো নির্দিষ্ট অভিযোগ সন্দর্ভত ইয়াৰ সিদ্ধান্ত বিবেচনা কৰাৰ পিছত বিশ্বাস কৰে যে কোনো শাস্তি বা জৰিমনাৰ প্রয়োজন নাই, ই বিষয়া কর্মচাৰীক অভিযোগৰ পৰা মুক্ত কৰি এক আনুষ্ঠানিক সিদ্ধান্ত জাৰি কৰিব পাৰে।

(৩৪) আদালতে যুক্তি দিছিল যে যিবোৰ ক্ষেত্রত নিয়ম ৭(২) অনুসৰি অনুশাসনিক কর্তৃপক্ষই বিষয়াজনৰ পক্ষত তথ্য বাতিল কৰাৰ পূর্বে অপৰাধী বিষয়াক শুনানিৰ সুযোগ দিয়াটো বিশেষভাৱে বাধ্যতামূলক নহয়, তেনে ক্ষেত্রত নৈসর্গিক ন্যায়ৰ নীতি প্রযোজ্য হয় নেকি। আদালতে এই সিদ্ধান্তত উপনীত হয় যে, ন্যায়পৰায়ণতা নিশ্চিত কৰিবলৈ নৈসর্গিক ন্যায়ৰ নীতিসমূহৰ ক্ষেত্রত নিয়ম ৭(২) অনুসৰণ কৰিব লাগিব যদিও নিয়মটোৱে অপৰাধী বিষয়াৰ বাবে শুনানি স্পষ্টভাৱে বাধ্যতামূলক কৰা নাই। দফা ১৯-ত নিম্নোক্ত ধৰণে উল্লেখ কৰা হৈছিল:

“১৯: *পূর্বৰ আলোচনাৰ উপসংহাৰটো হ'ল যে নৈসর্গিক ন্যায়ৰ নীতি নিয়মাৱলী ৭ (২) ৰ ব্যাখ্যাত অন্তর্ভুক্ত কৰিব লাগিব। যদি অনুশাসনিক কর্তৃপক্ষ কোনো নির্দিষ্ট অভিযোগ সন্দর্ভত তদন্ত কর্তৃপক্ষৰ সৈতে একমত নহয়, ই প্রথমে ইয়াৰ মতানৈক্যৰ প্রাথমিক কাৰণবোৰ নথিভুক্ত কৰিব লাগিব। ইয়াৰ উপৰিও, ই অভিযুক্ত বিষয়াজনক চূড়ান্ত সিদ্ধান্ত লোৱাৰ আগতে তেওঁলোকৰ গোচৰ উপস্থাপন কৰাৰ সুযোগ দিব লাগিবতদন্ত .কাৰী বিষয়াজনৰ ফলাফলৰ প্রতিবেদন অভিযুক্ত বিষয়াজনক জনাব লাগিব, যিয়ে তাৰ পিছত তদন্ত বিষয়াৰ অনুকূল ফলাফল গ্রহণ কৰিবলৈ অনুশাসন কর্তৃপক্ষক সন্তুষ্ট কৰাৰ সুযোগ পায়। নিৰপেক্ষ প্রক্রিয়াৰ নীতিসমূহৰ বাবে চূড়ান্ত সিদ্ধান্ত গ্রহণ*

কৰা কৰ্তৃপক্ষই অভিযুক্ত বিষয়াজনক অভিযোগৰ ওপৰত চূড়ান্ত ফলাফল লিপিবদ্ধ কৰাৰ আগতে প্ৰতিনিধিত্ব বা প্ৰতিৰক্ষা দাখিল কৰাৰ সুযোগ প্ৰদান কৰিব লাগিব।

(৩৫) তদন্তৰ সময়ত নিৰপেক্ষ হ'ব বুলি আশা কৰা তদন্ত বিষয়াজনে ইয়াৰ পৰিৱৰ্তে বিচাৰকৰ দৰে কাম কৰিছে নে নাই সেয়া নিৰ্ধাৰণ কৰাটো প্ৰতিটো গোচৰৰ নিৰ্দিষ্ট বিৱৰণ আৰু ঘটনাৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰে।এই বিশেষ - গোচৰত, আমি দেখিছো যে উচ্চ ন্যায়ালয়ে সকলো তদন্ত কাৰ্য্যকলাপ পৰ্যালোচনা কৰিছিল আৰু এই সিদ্ধান্তত উপনীত হৈছিল যে তদন্ত বিষয়াজনে সক্ৰিয়ভাৱে প্ৰশ্ন সুধি গোচৰীয়া পক্ষৰ সাক্ষীৰ প্ৰত্যক্ষ সাক্ষ্য সম্পন্ন কৰিছিল। উচ্চ ন্যায়ালয়ে লগতে নিৰ্ণয় কৰিছিল যে তদন্ত বিষয়াজনে অনুশাসনমূলক তদন্তৰ সময়ত গোচৰীয়া পক্ষক প্ৰতিনিধিত্ব কৰাৰ লগতে ন্যায়াধীশ হিচাপেও ভূমিকা গ্ৰহণ কৰিছিল, যিটো উপযুক্ত নহয়। সেইয়া ইতিমধ্যে উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ৰায়ৰ ৯ আৰু ১০ নং দফাত নথিভুক্ত কৰা হৈছে, যি ২০১২ চনৰ দেৱানী আপীল নম্বৰ ২৬০৮-ৰ সৈতে সম্পৰ্কিত।

(৩৬) উচ্চ ন্যায়ালয়ে এই সিদ্ধান্তত উপনীত হয় যে তদন্ত বিষয়াজনে বিচাৰক হিচাপে কাম কৰাৰ বাবে তেওঁ নিৰপেক্ষ বিচাৰক হিচাপে কাম কৰাৰ ক্ষমতা হেৰুৱাই পেলাইছিল, যাৰ ফলত নিৰপেক্ষ সিদ্ধান্ত গ্ৰহণকাৰী হিচাপে তেওঁৰ ভূমিকাত নেতিবাচক প্ৰভাৱ পৰিছিল। পৰিস্থিতিৰ প্ৰতি লক্ষ্য ৰাখি পক্ষপাতিত্বৰ নীতি প্ৰযোজ্য হয়। এইদৰে, উচ্চ ন্যায়ালয়ে বৰ্খাস্তৰ আদেশবোৰ সঠিকভাৱে বাতিল কৰিছিল আৰু আবেদনকাৰীসকলক আৰম্ভণিৰে পৰাই তদন্ত প্ৰক্ৰিয়াটো পুনৰ আৰম্ভ কৰিবলৈ অনুমতি দিছিল। আমি এইটো স্পষ্ট কৰি দিছোঁ যে উল্লেখ কৰা পৰ্যবেক্ষণ আৰু সিদ্ধান্তসমূহ আলোচনা কৰা বৰ্তমানৰ গোচৰৰ তথ্য আৰু পৰিস্থিতিৰ বাবে নিৰ্দিষ্ট।

(৩৭) এই সিদ্ধান্তৰ ফলস্বৰূপে সকলো আবেদন নাকচ কৰা হৈছে। অৱশ্যে, উচ্চ ন্যায়ালয়ে অনুমতি দিয়াৰ দৰে আবেদনকাৰীসকলক উচ্চ ন্যায়ালয়ে ইংগিত দিয়া নিৰ্দিষ্ট পৰ্যায়ৰ পৰা তদন্ত প্ৰক্ৰিয়া পুনৰ আৰম্ভ কৰাৰ স্বাধীনতা দিয়া হৈছে আৰু উত্তৰদাতাসকলে কোনো বকেয়া ধন লাভ কৰিব নে নাই সেয়া নিৰ্ধাৰণ কৰাটো আবেদনকাৰীসকলৰ বিবেচনাৰ ভিতৰত আছে।

.....ন্যায়াধীশ

(আদৰ্শ কুমাৰ গোৱেল)

..... ন্যায়াধীশ

(অশোক ভূষণ)

নতুন দিল্লী,

০২ জুলাই, ২০১৮

অনুবাদক: মৃণাল কুমাৰ ভট্টাচার্য্য

জ্যেষ্ঠ অনুবাদক, গৌহাটী উচ্চ ন্যায়ালয়